

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Проректор з навчальної роботи

_____ Л.І.Чорний

(підпис)

(ініціали, прізвище)

24 червня 2020 року

м.п.

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
з навчальної дисципліни
«ФІЛОСОФІЯ НАУКИ»
для підготовки на третьому освітньому рівні
здобувачів наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 Право
галузі знань 08 Право**

м. Хмельницький
2020

ЗМІСТ

Стор.

1.	Структура вивчення навчальної дисципліни	–	3
	1.1.	Тематичний план навчальної дисципліни	– 3
	1.2.	Лекції	– 3
	1.3.	Семінарські заняття	– 5
	1.4.	Самостійна робота аспірантів	– 11
	1.5.	Підсумковий контроль	– 15
2.	Схема нарахування балів	–	18
3.	Рекомендовані джерела	–	19
4.	Інформаційні ресурси в Інтернеті	–	23

1. Структура вивчення навчальної дисципліни

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни

№ теми	Назва тем	Кількість годин					
		Денна форма/ Заочна форма					
		усього	у тому числі				
			л	с.	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Предмет та основні концепції сучасної філософії науки.	15	2	1	-	-	12
2	Наука в культурі сучасної цивілізації	14	1	1	-	-	12
3	Виникнення науки та основні етапи її розвитку.	14	1	1	-	-	12
4	Наука як соціальний інститут.	15	2	1	-	-	12
5	Становлення науки в новоевропейській культурі.	15	2	1	-	-	12
6	Структура наукового знання	14	1	1	-	-	12
7	Засновки науки та її структура.	20	1	1	-	-	18
8	Динаміка як процес породження нового знання.	12	1	1	-	-	10
9	Наукові традиції і наукові революції.	16	1	1	-	-	14
10	Особливості сучасного етапу розвитку науки	15	2	1	-	-	12
	Усього годин	150	14	10	-	-	126

1.2. Лекції

№ з)п	Назва і план теми	Кількість годин
1.	Предмет та основні концепції сучасної філософії науки.	2
1.1.	Три аспекти буття науки: наука як пізнавальна діяльність, як соціальний інститут, як особлива сфера культури.	
1.2.	Сучасна філософія науки як вивчення загальних закономірностей наукового пізнання в його історичному розвитку і в мінливому соціокультурному контексті.	
2.	Наука в культурі сучасної цивілізації	1
2.1	Традиціоналістський і техногенний типи цивілізаційного розвитку.	
2.2.	Особливості наукового пізнання. Наука і філософія. Наука і мистецтво. Наука і повсякденність.	
2.3.	Роль науки в сучасній освіті і вихованні.	

3.	Виникнення науки та основні етапи її розвитку.	1
3.1	Переднаука і наука.	
3.2	Дві стратегії породження знань: узагальнення практичного досвіду і конструювання теоретичних моделей.	
4.	Наука як соціальний інститут.	2
4.1	Розмаїття підходів до визначення соціального інституту науки.	
4.2	Історичні етапи розвитку інституційних форм наукової діяльності.	
4.3	Комп'ютеризація науки та її наслідки.	
5.	Становлення науки в новоевропейській культурі.	2
5.1	Світоглядна роль науки в новоевропейській культурі.	
5.2	Формування ідеалів математизованого та дослідного знання.	
5.3	Передумови виникнення експериментального методу.	
5.4	Формування дисциплінарно організованої науки.	
5.5	Становлення соціальних і гуманітарних наук.	
6.	Структура наукового знання	1
6.1	Наукове знання як динамічна складна система.	
6.2	Багатоманітність типів наукового знання.	
6.3	Особливості емпіричного знання.	
6.4.	Специфіка та архітектоніка теоретичного знання.	
7.	Засновки науки та її структура.	1
7.1	Ідеали і норми дослідження та їх соціокультурна співмірність.	
7.2	Наукова картина світу.	
7.3	Відношення онтологічних постулатів науки до світоглядних доміант культури.	
7.4	Філософські засновки науки	
8.	Динаміка як процес породження нового знання.	1
8.1	Історична мінливість механізмів породження наукових знань.	
8.2.	Класичний і некласичний варіанти формування теорій.	
8.3.	Розвиток засновків науки під впливом нових теорій.	
8.4	Роль аналогій в теоретичному пошуку.	
9.	Наукові традиції і наукові революції.	2
9.1	Типи наукової раціональності.	
9.2	Взаємодія традицій і виникнення нового знання.	
9.3	Наукові революції як перебудова засновків науки.	
10.	Особливості сучасного етапу розвитку науки	2
10.1	Основні риси сучасної постнекласичної науки.	
10.2	Сучасні процеси диференціації та інтеграції науки.	
10.3	Глобальний еволюціонізм і сучасна наукова картина світу.	
10.4	Нові етичні проблеми науки в XXI столітті.	
10.5	Наука і паранаука.	
10.6	Роль науки в подоланні сучасних глобальних криз.	
	Усього	14

Семінарське заняття 1

Тема 1. Предмет та основні концепції сучасної філософії науки. Наука в культурі сучасної цивілізації

Питання для усного опитування та дискусії

1. Логікоепістемологічний підхід до дослідження науки.
2. Позитивістська традиція у філософії науки.
3. Розширення поля філософської проблематики в постпозитивістській філософії науки (концепції К. Поппера, І. Лакатоса. З. Куна, П. Фейерабенда, М. Полани).
4. Соціологічний і культурологічний підходи до дослідження науки.
5. Інтерналізм та екстерналізм у розумінні механізмів наукової діяльності.
6. Базові цінності традиціоналістського та техногенного типу цивілізаційного розвитку.
7. Цінність наукової раціональності.
8. Особливості наукового пізнання. Наука і повсякденність.
9. Функції науки: світоглядна, виробнича, соціальна.

Методичні вказівки

Ключові терміни та поняття: філософія науки, наука, концепція, парадигма, соціокультурний контекст, інтерналізм, екстерналізм, епістемологія.

Завданням семінару є вивчення характерних рис філософії науки як науки та навчального предмета. Філософія науки має на меті виявити особливості наукового пізнання, його структуру, форми і методи наукового дослідження, концепції розвитку наукового знання, роль і місце науки в суспільному прогресі, взаємодії науки і техніки тощо. Власне наука розглядається як соціокультурний феномен, а її розвиток – як процес, на який справляють вплив глибинні соціально-економічні та культурно-історичні чинники.

Історично аж до середини XIX ст. дослідження проблем філософії науки велося винятково в межах такого розділу філософії, як епістемологія, який, у свою чергу, був частиною гносеології як загальної теорії пізнання (наукове, буденне, філософське, релігійне, міфологічне, художнє та ін). Епістемологія - це філософська теорія наукового пізнання, досліджує його передумови, методи, будова, форми, функції.

З точки зору вивчення розвитку філософії науки більш примітним видається інше культурно-історична подія - зародження в 30-х роках XIX ст. в європейській культурі нового розуміння предмету і методу філософії науки. Це розуміння було істотно альтернативним по відношенню до всієї попередньої епістемології. Однак, як покаже подальший розвиток філософії науки, саме цього нового розуміння філософії науки судилося стати панівним у цій галузі знання. Мова йде про висунення програми побудови не традиційно філософської («метафізичної»), а наукової теорії науки і наукового пізнання. Початок здійснення такої програми філософії науки було покладено в працях О. Конта, Р. Спенсера і Дж. Ст. Мілля, які, на протигагу умоглядно-філософським побудовам філософії науки як епістемології, висунули проект створення «позитивної» філософії науки. Саме завдяки цьому проекту вони увійшли в історію філософії і методології науки як основоположники позитивізму.

Термін «філософія науки» пов'язує два соціокультурних феномени – філософію і науку. Розуміння їх взаємовідносин пройшло кілька історичних періодів, у кожному з яких домінувала певна парадигма (в даному випадку під цим терміном розуміється фундаментальна логічно несуперечлива концепція) онтологічної природи феномена науки: ● трансценденталістська концепція, згідно з якою філософія слугує єдиним джерелом абсолютно істинного знання, а наука представлена дедуктивно виводимими з неї приватними й одиничними судженнями, істинність яких випливає з встановлених філософією (метафізичних) принципів. Іншими словами, слоганом-брендом цієї концепції є теза «Філософія – цариця наук». Наука є результатом логічного, дедуктивного виведення з абстрактнотеоретичних філософських постулатів; ● позитивістська концепція, що саме наука дає засноване на даних досвіду знання,

яке єдине може слугувати джерелом філософських істин. Її слоган – «Наука і є справжня філософія», а остання є лише специфічна за своїм предметом наукова дисципліна, подібна фізики, психології, географії тощо; • антиінтеракціоністська концепція стверджує, що за своїм предметом, методами, природою і структурою знань наука, філософія (і теологія) утворюють непересічні концептуальні поля, які неможливо звести (редувувати один до одного в силу несумісності використовуваних кожної з них категоріально-термінологічного апарату. Вони належать до різних сфер реальності тому, якій ця реальність є (науковий дискурс, область наукової компетенції, світ суцього за термінологією Іммануїла Канта), і тому, якою ця реальність має бути (публічно-аксіологічний дискурс, сфера компетенції філософії, світ належного за визначенням того ж Канта). Іноді, особливо стосовно науки і релігії цю концепцію позначають аббревіатурою NOMA (Non Overlapping Magisteria – що не перекриваються сферою компетенції). Центральна теза цієї концепції «Наука і філософія – принципово різні і багато у чому несумісні»; • діалектична (неомарксистська) концепція стверджує, що взаємодія між філософією та наукою передбачає одночасно взаємозаперечення і взаємосудження, тобто містить неусувне (діалектичне) історично обумовлене протиріччя. Іншими словами, як філософія формує вихідний методологічний і категоріальний базис науки і її розуміння самої себе, так і остання трансформує зміст базисних філософських ідей.

В історичному розвитку людства та нині наука істотно впливає на культурно-цивілізаційне буття людини. Питання про подальшу цивілізаційну та культурну долю людства неможливо обговорювати поза питанням про тенденції розвитку сучасної науки, що визнається безумовною культурною та цивілізаційною цінністю. Наука займала провідне місце в суспільному житті. Однак із певного історичного періоду людина не лише почала визнавати силу науки, а й максимально на неї покладатися.

Традиційні суспільства є історично першими, на відміну від цього техногенна цивілізація виникла значно пізніше. Тривалий час історія суспільства становила сукупність традиційних цивілізацій, що взаємодіяли. Давні Єгипет, Індія, Китай, східні держави доби середньовіччя є яскравими прикладами традиційних суспільств. У сучасному світі представлені такі традиційні устрої в державах Африки, Азії, Америки. Однак хоч вони і є досить закритими традиційно, усе ж відчують технологічний та культурний вплив техногенної цивілізації.

Лише за доби Відродження та Нового часу європейське суспільство виявляє можливості розвитку техногенної цивілізації. Техногенна цивілізація розвивається досить активно, методологи навіть позначають її терміном «агресивна», зважаючи на можливість експансії щодо традиційних суспільств, деякі з яких вона поглинула, інші зазнали її істотного впливу. Наступні століття показали, що техногенна цивілізація просто поглинала та поглинає традиційні культури, що призводить до загибелі багатьох самобутніх культур і їхніх традицій.

Семінарське заняття 2

Тема 3-4. Виникнення науки та основні етапи її розвитку. Наука як соціальний інститут

Питання для усного опитування та дискусії

1. Виникнення науки.
2. Наукове та позанаукове знання: джерела формування.
3. Наука в Стародавньому Єгипті та Стародавній Греції (особливості).
4. Розвиток логічних норм наукового мислення в середньовічних університетах.
5. Неоднозначність у визначенні науки як соціального інституту.
6. Історичний розвиток інституціалізованих форм наукової діяльності (наукові співтовариства, наукові школи).
7. Особливості підготовки наукових кадрів.
8. Комп'ютеризація наукової діяльності.
9. Державне регулювання наукової діяльності.

Питання для усного опитування та дискусії

Методичні вказівки

Ключові терміни та поняття: переднаука, позанаукове знання, наукове знання, причинно-наслідкові зв'язки, людина-творець, алхімія, астрологія, магія.

Особливості і завдання семінарського заняття полягає в тому, що вихідним пунктом розмірковувань має бути теза про науку як необхідний наслідок суспільного розподілу праці. Наука виникла слідом за відокремленням розумової праці від фізичної, і перетворенням пізнавальної діяльності у специфічний рід занять певної (спочатку дуже малочисельної) групи людей.

Передумови для виникнення науки з'явилися у країнах Стародавнього Сходу: в Єгипті, Вавілоні, Індії, Китаї. Там нагромаджувались і усвідомлювались емпіричні знання про природу і суспільство, виникли основи астрономії, математики, етики, логіки. Вони були пов'язані з потребами розвитку землеробства, будівельної техніки, мореплавства, ремесел, мистецтв тощо.

Надбання східних цивілізацій було сприйняте і перетворене в чітку теоретичну систему у Стародавній Греції, де починаючи з IV століття до н.е. з'явилися мислителі, які стали займатися наукою професійно, відмежувавшись від релігійної та міфологічної традицій. З цього часу і до самої індустріальної революції головною функцією науки стає пояснювальна функція, пізнання з метою розширити горизонти бачення світу, природи, частиною якої є сама людина.

В античну епоху складаються теоретичні системи знання в галузі геометрії, механіки, астрономії (Евклід, Архімед, Птоломеї), розвивається натурфілософська концепція атомізму (Демокрит, Епікур), робляться спроби аналізу закономірностей суспільства і мислення (Аристотель, Платон, Геродот). За середньовіччя з появою феодалізму розвиваються (особливо в країнах арабського Сходу й Середньої Азії) позитивні наукові ідеї в галузі математики, астрономії, фізики, медицини, історії (Ібн Сіна, Ібн Рушд, Біруні). Слід звернути увагу на факт поступової секуляризації наукового знання: у Західній Європі, долаючи опір богослов'я, йде процес нагромадження фактичного матеріалу в біології, робляться спроби розвитку елементів математики і дослідного природознавства (Р.Бекон, Альберт Великий та ін.).

Зверніть увагу на той момент, що стабільна адаптивна стратегія Homo sapiens, яка виникла у ході антропогенезу містить суперпозицію трьох основних модулів, що забезпечують його виживання – біологічного, культурного і техно-раціоналістичного. Кожен з них має власну систему генерації важливої для виживання інформації, її оцінювання та поширення. Несучою конструкцією техно-раціоналістичного модуля є комплекс

Наука–технологія–техніка.

Цілісність цього комплексу підтримується саме наукою, яка виступає у якості передумови і механізму розвитку техніки і технології.

Наука як соціальний інститут - це особлива, відносно самостійна форма суспільної свідомості і сфера людської діяльності, яка виступає як історичний продукт тривалого розвитку людської цивілізації, духовної культури, який виробив свої типи спілкування, взаємодії людей, форми поділу дослідницької праці і норми свідомості вчених.

У Західній Європі наука як соціальний інститут виникла в XVII століття у зв'язку з необхідністю обслуговувати народжуване капіталістичне виробництво і стала претендувати на певну автономію. У системі суспільного розподілу праці наука в якості соціального інституту закріпила за собою специфічні функції: нести відповідальність за виробництво, експертизу та впровадження науково-теоретичного знання. Як соціальний інститут наука включала в себе не тільки систему знань і наукову діяльність, а й систему відносин в науці, наукові установи та організації.

Варто мати на увазі, що, щоб зрозуміти сутність державного регулювання діяльності у науковій та науково-технічній сферах, спочатку потрібно ознайомитись із загальним розумінням поняття «державного регулювання». Незважаючи на це, а ні в науці, а ні в законодавстві немає узгодженості щодо чіткого визначення самого поняття «державне регулювання», щодо розмежування або співвідношення понять «державного регулювання», «державного управління» та «правового регулювання». Деякі вчені ототожнюють їх, інші розрізняють, вважаємо за потрібне визначитись із нашою позицією з цього приводу, оскільки

поняття — це думка, що являє собою об'єднання предметів, явищ будь-якого класу за певними (загальними для цих предметів і в сукупності специфічними для них) ознаками, (властивостями, якостями), співвідношенням із іншими предметами.

Семінарське заняття 3

Тема 5-6. Становлення науки в новоевропейській культурі. Структура наукового знання.

Питання для усного опитування та дискусії

1. Світоглядна роль науки в новоевропейській культурі.
2. Проблема методу в науці Нового часу (Г. Галілей, Ф. Бекон, Р. Декарт).
3. Формування науки як професійної діяльності.
4. Класифікація наук.
5. Світоглядні засади правознавчих досліджень.
6. Емпіричний і теоретичний типи знання.
7. Особливості та структура емпіричного знання.
8. Теоретичне знання: структура, первинні теоретичні моделі і закони, парадигмальні зразки вирішення задач.

Методичні вказівки

Ключові терміни та поняття: наука, метод, експериментальний метод, дослід, математичне знання, соціальні науки, гуманітарні науки.

Виникнення капіталізму, розвиток промисловості й торгівлі, мореплавства і військової техніки стимулювали бурхливе зростання наукових досліджень. Вже в епоху Відродження наука пориває з теологією, сприяючи утвердженню матеріалістичних ідей (Дж. Бруно, Леонардо да Вінчі, Ф.Бекон). Великого поширення набуває експериментальне вивчення природи, обґрунтування якого мало революційне значення для науки. Справжній переворот відбувається в астрономії (М.Копернік, Г.Галілей). У XVII-XVIII століттях створюються класична механіка, диференціальне числення, інтегральне числення, аналітична геометрія, хімічна атомістика, система класифікації рослин і тварин, стверджується принцип збереження матерії і руху (І.Ньютон, Г.Лейбніц, Р.Декарт, Д.Дальтон, К.Лінней, М.Ломоносов та ін). В цей же час відбувається подальше оформлення науки як соціального інституту, створюються перші європейські академії наук, наукові товариства, починається видання наукової періодичної літератури. Обсяг наукової діяльності з XVII століття починає подвоюватись приблизно кожні 10-15 років (зростання відкриттів, наукової інформації, чисельності людей, зайнятих наукою).

У кінці XVIII на початку XIX ст. плеяда відомих всьому світу видатних вчених працювала в Росії (О.Бутлеров, П.Лебедев, М.Лобачевский, Д.Менделєєв, О.Попов, К.Тімірязєв, О.Столетов, К.Цюлковський та багато ін.).

У зв'язку з промисловим переворотом (кінець XVIII ст.) почався новий етап у розвитку науки. З появою машинного виробництва створюються умови для перетворення науки із споглядальної переважно в активний фактор самого виробництва. Головним стає завдання наукового пізнання з метою перетворення природи, а не тільки вивчення законів її розвитку. У зв'язку з такою переорієнтацією науки лідерство в ній починають займати фізико-хімічні дисципліни і відповідні прикладні дослідження.

Взаємодія і зв'язку емпіричного і теоретичного рівня наукового знання розкривають механізм виробництва нового знання. Емпіричне пізнання спирається на спостереження, експеримент, порівняння та ін. Теоретичний рівень пізнання спирається на теоретичну базу і не може бути безпосередньо виведений з дослідів і спостережень. Знову отримані факти описуються дедуктивним методом за допомогою вже наявних теоретичних концепцій. Теоретичний рівень спирається на аксіоматичний метод, метод ідеалізації, моделювання тощо. Діяльність свідомості на цьому рівні звернена на себе, на реалізацію своїх можливостей по створенню ідеальних об'єктів, що дозволяють пояснити рівні і форми матеріального світу.

Іноді відзначають, що якщо емпіричний рівень - сфера діяльності розуму, то теоретичний рівень визначається розумом.

Крім емпіричного і теоретичного рівнів у структурі наукового знання необхідно артикулювати наявність третього (більш загального порівняно з ними) метатеоретичного рівня знання. Він складається з двох основних підрівнів: загальнонаукового знання і філософських підстав науки. Необхідно відзначити, що метатеоретичний рівень знання відіграє важливе значення не тільки в природознавстві і соціальних науках, але і в математиці. В останній він оформився навіть у вигляді самостійних дисциплін: метаматематика і металогіка. Предметом останньої є дослідження математичних та логічних теорій на їх несуперечність, повноту, незалежність аксіом, доказовість, конструктивність.

Семінарське заняття 4

Тема 7-8. Засновки науки та їх структура. Динаміка науки як процес породження нового знання

Питання для усного опитування та дискусії

1. Система ідеалів і норм як схема методу діяльності.
2. Історичні форми наукової картини світу. Нелінійна картина світу.
3. Картина світу як онтологія, як форма систематизації знань, як дослідницька програма.
4. Філософські ідеї як евристика наукового пошуку.
5. Логіка і методологія науки.

Методичні вказівки

Ключові терміни та поняття: картина світу, наукова картина світу, евристика, логіка науки, методологія науки.

Метою семінару є висвітлення причин і особливостей картини світу як поняття, так і явища. Поняття «наукова картина світу» - одне з фундаментальних понять філософії науки. Йдеться про деяку форму світогляду (картина світу), характер якого визначається переважно науковим пізнанням. Згідно з визначенням, «наукова картина світу» - це синтетичне, систематизоване та цілісне уявлення про природу на даному етапі розвитку наукового пізнання.

Таким чином, уточнюється, що та форма світогляду, якою є наукова картина світу, по-перше, має історичний, або еволюційний характер, а по-друге, має синтезуючої, або узагальнюючої, спрямованість.

Еволюційність наукової картини світу відповідає еволюційному характеру наукового знання як такого, яке кумулятивно і динамічно не випадковим чином, але по своїй суті. Динаміка наукового пізнання, або так званий науковий прогрес, задається не чим іншим, як спрямованістю до зростання очевидності і наочності власних законів природи, і лежить в самій основі новоєвропейської науки, вихідні методичні принципи наукового пізнання були сформульовані ще в кінці XVI-XVII ст. Ф. Беконом і Р. Декартом. Навіть назва беконовського твору – «Про гідність та примноження наук» - закономірно, тим більше - його зміст, в якому він ясно дає зрозуміти, що людському пізнанню все відкрито, і єдиною перешкодою на шляху його абсолютної досконалості є стислість життя. Закономірним наслідком динамічності наукового пізнання є так звана парадигмальність наукової картини світу, де під «парадигмою» слід розуміти сукупність наукових поглядів, властивих тій чи іншій історичній епосі.

Інтегративність наукової картини світу полягає в тому, що вона є центром збирання, систематизації і узгодження даних окремих наук з метою створення цілісного образу світу. Слід враховувати, що наукова картина світу принциповим чином підноситься над неповними образами світобудови окремих дисциплін і передбачає вищу форму наукового узагальнення. При цьому залежність окремих наук і наукової картини світу взаємна. З одного боку, наукова картина світу - це сукупність результатів наукового пізнання окремих областей дослідження, з іншого боку, вона служить передумовою подальшого розвитку пізнання та його істинності. Ще одна характерна риса наукової картини світу - її евристичність.

Сучасна наука є структурованою й дисциплінарно організованою. Вона складається з різноманітних галузей знання, які, незважаючи на їх самостійність, тісно взаємодіють між собою, і в своїй єдності утворюють систему наук. Це - складна й самодостатня система, для якої характерним є внутрішньо притаманний розвиток. Її постійний саморозвиток спричиняє появу все нових і нових галузей знання (систем, підсистем) зі специфічними інтегративними зв'язками.

Важливою складовою основ науки є ідеали та норми, якими регулюється наукове пізнання. В свою чергу, вони включають ідеали та норми доведення й обґрунтування знання, а також ідеали і норми описування й пояснення знання та ідеали і норми організації й побудови знання. Функціонування і розвиток ідеалів та норм науки обумовлені не лише специфікою об'єкта дослідження, а соціокультурними детермінантами (уявлення про обов'язкові процедури пізнання, досягнення істини, вплив світоглядних структур, цінностей та ціннісних орієнтацій тощо).

Варто зазначити, що для сучасної науки характерним є синтез теорій, коли на базі декількох теорій створюється одна - фундаментальна. Важливу роль в розвитку науки відіграє ідея, яка об'єднує наукові знання в єдине ціле, систему теорій чи фундаментальну теорію, як синтез декількох теорій в одну. Така здатність ідеї є природною і закономірною, оскільки в ній знання досягають найвищого граничного рівня об'єктивності і таким чином є підставою для синтезу попередньо отриманого знання.

До характерних особливостей динаміки розвитку науки належить своєрідна «аритмія», що виражається в регулярній зміні еволюційних фаз революційними. При цьому спостерігається темпоральне прискорення в кожній наступній еволюційній фазі, тобто прискорення поступового («нормального», по термінології Куна) зростання науки.

Семінарське заняття 5.

Тема 9-10. Наукові традиції і наукові революції. Особливості сучасного етапу розвитку науки.

Питання для усного опитування та дискусії

1. Проблема типології наукових революцій.
2. Соціокультурні передумови глобальних наукових революцій.
3. Перебудова засновків науки і зміна сенсів світоглядних універсальїй культури.
4. Прогностична роль філософського знання.
5. Глобальні революції і типи наукової раціональності.
6. Історична зміна типів наукової раціональності: класична, неокласична, постнеокласична.
7. Сучасні процеси диференціації та інтеграції науки. Глобальний еволюціонізм і сучасна наукова картина світу. Нові етичні проблеми науки в XXI столітті.

Методичні вказівки

Ключові терміни та поняття: наукова революція, світоглядні універсалії, типи наукової раціональності, точка біфуркації.

Метою семінару є висвітлення причин і особливостей кардинальних поворотів у розвитку наукових знань, які називаються науковими революціями. Уявлення про наукові революції, що є базовим для низки концепцій, які сформувалися в філософії науки XX ст., стало невід'ємною частиною загального розуміння процесу розвитку наукового знання. Як і будь-яка інша сфера культури, наука з часом направлено і необоротно змінюється, тобто розвивається. Ці зміни проявляються в таких аспектах, як зростання обсягу наукових знань, розгалуження і сполучення в класифікації наукових дисциплін, постійне ускладнення теоретичних конструкцій і моделей і т. д.

Ідеали та норми пізнання, що складають стиль наукового мислення, відповідна йому наукова картина світу, а також філософські ідеї та категорії, на яких вони ґрунтуються, разом

складають систему засад науки певного історичного періоду. Зміна навіть частини з цих засад сприймається науковцями як наукова революція. Перша така системи склалася в умовах становлення класичної науки додисциплінарного (XVII—XVIII ст.) і дисциплінарного (XIX ст.) етапів її розвитку. Революція початку XX століття, яка призвела до появи неklasичної науки (спеціальної і загальної теорій відносності і квантової механіки в фізиці, генетики в біології, кібернетики як основи створення обчислювальної техніки і т.д.). Нинішня наукова революція, пов'язана зі становленням нелінійного природознавства і загалом постнекласичної науки, розгорталась протягом трьох останніх десятиліть і досі не завершилася.

Особливу увагу при підготовці до семінарського знання слід приділити питанням диференціації наукових революцій, зокрема виявити специфіку коперніканської наукової революції.

1.4. Самостійна робота аспірантів

Тема 1. Предмет та основні концепції сучасної філософії науки

Завдання 1. Графічно зобразити взаємозв'язки філософії науки з іншими науками.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає специфіка науки як особливої сфери людської свідомості та світогляду?
2. Розкрийте основні напрямки та форми взаємодії науки з іншими типами й рівнями світогляду.
3. У чому полягає практична роль науки, її світоглядна, культуротворча і людинотворча функції?
4. На які класи поділяється сучасна наука? Охарактеризуйте взаємозв'язок та відмінності між науковим і ненауковим знанням.
5. Стисло охарактеризуйте основні варіанти філософського розуміння відмінностей та взаємодії філософії та науки.
6. Яким був історичний розвиток поняття «філософія науки» та в чому полягає його сучасний зміст?
7. Охарактеризуйте структуру і функції філософії науки.
8. Яка специфіка філософського обґрунтування права у порівнянні з міфологічним, релігійним, науковим?
9. Назвіть основні концепції онтологічної природи науки.

Тема 2. Наука в культурі сучасної цивілізації

Завдання 1. Слідом за Джералдом Холтоном виділіть критерії розрізнення наукового й антинаукового. Наукове світосприйняття: високий статус «об'єктивності»; підсумкове прагнення до кількісних, а не якісних результатів; інтерсуб'єктивний, надособистісний, універсальний характер результатів; антиіндивідуалізм; інтелектуально-теоретичний, абстрактний характер результатів на протипагу даним безпосереднього чуттєвого досвіду; більш інструментальне, ніж субстанційне розуміння процесу пізнання (тобто конкретні форми – поняття, теорії, концепції – є скоріше інструментами пізнавального освоєння дійсності, ніж відображенням об'єктивних субстанційних форм); проблемна настанова на дослідження (на протипагу настанові на чудеса, таїнства, практичні інтереси тощо); настанова на докази (можливість верифікації чи фальсифікації); тенденція до тиражування й повторюваності результатів («Розум і рутинність»); спеціалізація; скептичне відношення до авторитетів, інтелектуальна самостійність і автономія; раціоналістичне неприйняття будь-якої сакралізації того чи іншого елемента; неприйняття необґрунтованих думок, але відкритість для дискусій, аргументованої критики й нового досвіду; чітко виражений секулярний,

антитрансцендентний, антиметафізичний характер загальної діяльної настанови; антиромантизм, антисентименталізм; еволюційне на протигагу статичному й катастрофічному (революціонаристському) розумінню реальності; як правило, байдуже відношення до усвідомлення сенсу й підґрунть своєї діяльності, нереклексивність; космополітизм і глобалізм; активізм, прогресизм (тобто переконання в наявності взаємозв'язку «науковий прогрес – матеріальний прогрес – прогрес в області прав людини»).

Питання для самоконтролю

1. Особливості сучасної цивілізації.
2. Як співвідносяться культура і цивілізація.
3. Яка роль науки у формуванні людини цивілізованої?

Тема 3. Виникнення науки та основні етапи її розвитку.

Завдання 1. Зробіть порівняльний аналіз основних ознак і атрибутів техногенної цивілізації і традиційного суспільства (представте це у вигляді таблиці).

Питання для самоконтролю

1. Якими були передумови виникнення науки?
2. Яка відмінність наукового знання Стародавнього Єгипту і Стародавньої Греції?
3. Чи існувала протонаука?
4. Яка відмінність між науковими знаннями і здоровим глуздом?
5. Що первинне – практичний досвід чи теоретичні розмірковування?
6. Який статус апіорних та апостеріорних знань?
7. З'ясуйте різницю у термінах "псевдонаука" та "антинаука".
8. 2. Куди (до науки, псевдонауки чи антинауки) слід віднести астрологію, хіромантию, метафізику, історичний матеріалізм, політекономію, фізику? Відповідь обґрунтуйте.
9. Чи завжди наука відповідає усім критеріям науковості? Чому?
10. Як ви гадаєте, чи можна сучасні природничі та гуманітарні науки вважати різновидом міфу? Чому?
11. Чи є що-небудь спільне між наукою та міфом, і, якщо є, то що саме?
12. Проаналізуйте особливості міфічного. Спробуйте виявити їх у сучасних природничих і гуманітарних науках чи інших сучасних формах людської діяльності.
13. Наведіть аргументи «за» і/чи «проти» рівноправності науки, міфології, інших форм людської діяльності.
14. Наведіть приклади елементів міфічного світогляду в житті сучасних людей.
15. Проаналізуйте закон трьох стадій О. Конта, наведіть аргументи «за» чи/і «проти» нього.
16. Що слід вважати таким, що пізнається, й таким, що не пізнається?
17. Дайте визначення поняття «цивілізація».
18. Чим відрізняється традиційне суспільство від техногенної цивілізації?
- 19.

Тема 4. Наука як соціальний інститут.

Завдання 1. Цеховість в науці. Чи можливе таке явище? Відповідь обґрунтуйте.

Питання для самоконтролю

1. Що таке соціальний інститут?
2. Коли формується наука як соціальний інститут?
3. Що таке інституційні форми наукової діяльності?
4. В чому особливість професії вченого?
5. Наука і цифрові технології.

Тема 5. Становлення науки в новоєвропейській культурі

Завдання 1. Англійський вчений ХХ століття Дж. Бернал писав про докорінну відмінність, яка спостерігається між філософією, біологією і точними науками, особливо фізикою. У фізиці, на його думку, постулюється, що існують елементарні частинки, з яких побудований Всесвіт. Біологія, на відміну від фізики, займається описом і систематизацією фактів, які стосуються особливого компоненту Всесвіту – того, що називається життя або навіть більш вузько – земним життям. Це є описовою наукою, більше схожою на географію, яка має справу зі структурою і функцією певної кількості своєрідно організованих систем в певний момент часу на певній планеті. В чому проглядається філософський (онтологічний і гносеологічний) характер проблеми?

Завдання 2. Проаналізуйте етос Мертона (етос класичної науки, CUDOS):

• Communism або communalism (комунізм, комуналізм); • Universalism (універсалізм); • Disinterestedness (неупередженість, незацікавленість); • Organized Skepticism (організований скептицизм).

Питання для самоконтролю

1. Визначте основні етапи формування науки як професійної діяльності.
2. Що таке адаптивна інверсія?
3. Які наслідки пранауки як першої стадії генезису науки є найважливіші на вашу думку? Аргументуйте.
4. Які соціальні механізми призвели до розшарування фундаментальної та прикладної науки?
5. Яке значення мало в історії науки виникнення університетів?
6. Дайте визначення та поясніть походження двох стратегій породження знань.
7. Сформулюйте найважливіші передмови та механізми виникнення дисциплінарно-організованої науки.
8. Опишіть основні періоди розвитку філософії науки в контексті розвитку техногенної цивілізації.
9. Визначте сутність повороту в розвитку філософської традиції та виникненні логічного позитивізму, зробленого Людвігом Вітгенштейном.
10. Опишіть особливості філософії науки кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Тема 6. Структура наукового знання

Завдання 1. Чи можна право вважати гібридним предметом правознавства, якщо гібридний предмет обумовлює особливу структуру цих дисциплін:

1. Онтологічне знання – опис властивостей і відносин артефактів – на відміну від об'єктивно існуючих фактів – створені розумним суб'єктом із заздалегідь поставленою метою матеріальні об'єкти. До артефактів належать як матеріальні об'єкти (технічні пристрої, механізми, будівельні споруди, хімічні і фармацевтичні препарати, штучно створені живі організми – продукти генетично-інженерних технологій тощо), так і технологічні процеси.
2. Метрологічне знання – опис вимірювальних пристроїв та технології їх використання, систем одиниць та еталонів, прийомів оброблення результатів вимірювань.
3. Модельно-проектне знання – теоретичні моделі майбутніх артефактів, математичні розрахунки їх функціональності, надійності, безпеки та ефективності.
4. Емпіричне знання – опис даних спостережень і експерименту над випробувальними зразками артефактів і спостережуваних закономірностей функціонування прототипів і макетів.

5. Теоретичне знання – опис властивостей, відносин та законів ідеальних об'єктів – репрезентантів артефактів, формулювання законів їх функціонування і змін, методи обґрунтування та перевірки теоретичних тверджень.

6. Повсякденне знання – сукупність інструкцій та приписів щодо використання артефактів і технологічних процесів, система правил техніки безпеки.

7. Метатеоретичне знання – фундаментальне знання з соціальногуманітарних наук та природничих математичних наук, філософські принципи і підстави, етичні, економічні та екологічні регулятиви і обмеження, оцінювання соціального і практичного характеру. У сукупності цей вид знання визначає соціальні та індивідуальні потреби та способи їх задоволення, забезпечувані за допомогою конкретних наукових розробок. Виявлення та розроблення норм, правил, методів і прийомів, що регулюють цілеспрямовану діяльність щодо формування та розвитку знання, складає предмет логіки та методології наукового пізнання.

Завдання 2. Юридична герменевтика передбачає, що окремий емпіричний випадок треба підвести під загальний юридичний закон. Для розуміння абстрактного закону необхідні прецеденти, тобто приклади, для класифікації яких потрібен абстрактний закон. Розуміння досягається в ході руху герменевтичним колам. Цей рух є психоаналітичною чи юридичною практикою?

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає проблема демаркації в науці?
2. Чи можна сказати, що наукове знання відрізняється від інших форм знання можливістю дослідної перевірки? Чому?
3. Як відбуваються процедури верифікації та фальсифікації наукового знання? У чому різниця?
4. Що таке протокольні судження?
5. Дайте визначення поняттю тривіальні судження? Як зрозуміти вислів: "це судження не має наукового сенсу"?
6. Укажіть атрибути наукового пізнання та визначте його перевагу порівняно з іншими формами пізнання.
7. Укажіть загальнонаукові методи на емпіричному та теоретичному рівнях наукового пізнання.
8. Визначте базові атрибути власне наукового знання та поясніть їх зміст.
9. Визначте базові формальні типи наукового знання та дайте їх характеристику у сферах природничих, соціоекономічних, технічних та гуманітарних дисциплін.

Тема 7. Засновки науки та її структура

Завдання 1. Основною відмінністю наукового знання від будь-якої іншої концепції (філософської, релігійної, ідеологічної та ін.), всупереч поширеній думці про його абсолютну надійність, неспростовність, є те, що наукова теорія в принципі завжди може бути спростована (фальсифікована) в результаті отримання нових фактів.

Завдання 2. На протязі досить довгого часу класична механіка була висхідною моделлю для побудови решти областей знання (вважалося, що все складається з атомів, які рухаються в абсолютному часі й просторі за механічними законами). Пізніше механіцизм цієї онтології був дещо послаблений, але загалом загальні принципи залишалися ще досить довго. Похідними від цієї онтології можна вважати різноманітні варіанти матеріалізму як у природничих, так і в гуманітарних науках. Кінець даної онтології пов'язаний з появою на початку ХХ століття одразу двох теорій, які відкидали її засади. Які це теорії?

Питання для самоконтролю

1. Що таке гуманітарні і що таке природничі науки? У чому полягає різниця між ними?
2. Назвіть складові елементи наукового знання, проаналізуйте їх місце і роль у науковому пізнанні.

3. Що таке наукова теорія? Які наукові теорії ви знаєте?
4. Яким чином визначаються наукові поняття? Які способи визначення понять використовуються в економічних науках?
5. Проаналізуйте місце і роль гіпотези в науці (в економічних науках).
6. Що таке факт? Чи можливі «голі» факти? Чому?
7. Що таке експеримент?
8. У чому полягають проблеми індукції? Які шляхи можливого їх розв'язання?
9. Що таке гіпотетико-дедуктивний метод? У чому полягають його сильні й слабкі сторони порівняно з іншими методами?
10. Що таке абдукція? Наведіть приклади абдукції в економічних науках.
11. Що таке моделювання? Наведіть приклади використання моделей у економічних науках.
12. Що таке верифікація та фальсифікація? Чи має (якщо має, то які) переваги один з цих методів порівняно з іншим? Чому?
13. Що таке герменевтика? У яких науках використовуються її методи?
14. У яких науках герменевтика набуває онтологічного статусу?

Тема 8. Динаміка науки як процес породження нового знання

Завдання 1. На основі теорії пізнання І. Канта продемонструвати приріст апостеріорного знання.

Питання для самоконтролю

1. Що є наукою на думку П. Фейєрабенда. Що таке «плюралізм в науці»? В чому суть принципу проліферації?
2. Чи існує авторитет в науці? Чи можливий науковий шовінізм?
 3. Як впливають наукові співтовариства на роботу вченого?
 4. В чому суть девізу «Any thing goes» - припустимо все?
 5. В чому полягає суть біоепістемології К. Лоренца?
 6. Концепція «гіпотетичного реалізму» К. Лоренца. Що таке наукова теорія на думку К. Лоренцо?
 7. В чому суть теорія генетичної епістемології Ж. Піаже?
 8. Яка відмінність еволюційної теорії пізнання (ЕТП) і еволюційної теорії науки (ЕТН)? Чи існує авторитет понять? Проблема мінливості понять.
9. В чому полягає суть тематичного аналізу науки на думку Дж. Холтона? Ефективність застосування «тематичного аналізу».
10. Що таке «Кейс стадіес» – ситуаційні дослідження? В чому суть цього методу?

Тема 9. Наукові традиції і наукові революції

Завдання 1. Наведіть аргументи на користь/заперечення думки Пола Фейєрабенда, який вважає, що наука є міфом ХХ століття, вона не має жодних переваг перед іншими міфами.

Питання для самоконтролю

1. Які два періоди у розвитку будь-якої науки виокремив Т. Кун?
2. Що таке парадигма? Які функції і завдання парадигми?
3. В чому полягає суть наукової революції?
4. Яку роль відіграє наукове співтовариство у науковій революції?
5. Чи можливо порівняння і співвіднесення парадигм?
6. Що відбувається з теорією у період нормальної науки?
7. Наукові революції – це прогрес чи регрес у розвитку науки?

8. Революції в науці – це окремі події або перманентні процеси (на думку Дж. Агассі)?
9. В чому полягає побоювання вченого втратити контакт зі своїми колегами і що в наслідок цього може відбутися?
10. Чи консервативні вчені поважного віку? Чи консервативні канони науки?
11. Чи є консерватизм властивістю характеру, чи це властивість мислення?
12. Що таке перманентна революція?
13. Що таке науково-дослідницька програма на думку І. Лакатоса? Яка структура науково-дослідницьких програм?
14. Які функції науково-дослідницьких програм в науці?
15. Які дві стадії розвитку науково-дослідницьких програм виокремив І. Лакатос?

Тема 10. Особливості сучасного етапу розвитку науки.

Завдання 1. Проаналізувати систему етичних норм Мертона назвали "CUDOS" – за першими літерами назви кожної з них: C – Communism + U – Universalism + D – Disinterestedness + OS – Organized Skepticism. Експлікувати цю модель на одну із галузевих правових наук.

Завдання 2. Поява концептів трансгуманізму Дж. Хакслі (1957 р.) і біоетика Р. Ван Поттера (1970 р.) стало симптомом глибокої реконструкції еволюційного ландшафту, в якому протікає процес соціоантропогенезу. Якими є ці симптоми?

Питання для самоконтролю

1. Чи є техногенна цивілізація необхідною стадією розвитку культури, чи лише одним із можливих шляхів еволюції цивілізації? Відповідь аргументуйте.
2. Яку роль відіграє в житті техногенної цивілізації наука?
3. Охарактеризуйте основні етапи становлення техногенної цивілізації.
4. Чому політична демократія і становлення науки розглядаються як взаємозалежні соціальні явища? Чи можливий розвиток науки в умовах тоталітарних режимів?
5. Чому християнське сприйняття часу стало однією з передумов виникнення концепції соціального і науково-технічного прогресу?
6. Як змінилася соціальна роль науки з переходом техногенної цивілізації до стадії «суспільства ризику»? Чи означають ці зміни зниження масштабів впливу науки і технології на розвиток суспільства?
7. В які міждисциплінарні сфери втручається проблема геномних досліджень?
8. В чому суть суспільства «ризик»?
9. Чи працює в сучасній науці принцип етичної нейтральності?
10. Що представляє собою «несанкціоноване» юридичне використання технологій?
11. Чи можуть вступати наукові концепції у конфлікт із ментальними установками, етичними нормативами і їх постулатами ідеолого-політичних доктрин і релігійних навчань, що є базовими для даного типу цивілізації?

1.5. Підсумковий контроль

Підсумковий семестровий контроль проводиться у формі усного екзамену.

1.5.1. Питання для підсумкового контролю

1. Предмет та основні концепції сучасної філософії науки.
2. Три аспекти буття науки: наука як пізнавальна діяльність, як соціальний інститут, як особлива сфера культури.
3. Сучасна філософія науки як вивчення загальних закономірностей наукового пізнання в його історичному розвитку і в мінливому соціокультурному контексті.
4. Традиціоналістський і техногенний типи цивілізаційного розвитку.

5. Наукова раціональність, її історичні типи та цінність.
6. Особливості наукового пізнання. Наука і філософія. Наука і мистецтво. Наука і повсякденність.
7. Роль науки в сучасній освіті і вихованні
8. Розмаїття підходів до визначення соціального інституту науки.
9. Історичні етапи розвитку інституційних форм наукової діяльності.
10. Комп'ютеризація науки та її наслідки.
11. Переднаука і наука.
12. Дві стратегії породження знань: узагальнення практичного досвіду і конструювання теоретичних моделей.
13. Світоглядна роль науки в новоевропейській культурі.
14. Формування ідеалів математизованого та дослідного знання.
15. Передумови виникнення експериментального методу.
16. Формування дисциплінарно організованої науки.
17. Становлення соціальних і гуманітарних наук.
18. Наукове знання як динамічна складна система.
19. Багатоманітність типів наукового знання.
20. Емпіричний і теоретичний типи знання.
21. Особливості та структура емпіричного знання.
22. Теоретичне знання: структура, первинні теоретичні моделі і закони, парадигмальні зразки вирішення задач.
23. Ідеали і норми дослідження та їх соціокультурна співмірність.
24. Наукова картина світу.
25. Відношення онтологічних постулатів науки до світоглядних домінант культури.
26. Філософські засновки науки.
27. Система ідеалів і норм як схема методу діяльності.
28. Історичні форми наукової картини світу.
29. Картина світу як онтологія, як форма систематизації знань, як дослідницька програма.
30. Філософські ідеї як евристика наукового пошуку.
- 31. Логіка і методологія науки.**
32. Історична мінливість механізмів породження наукових знань.
33. Класичний і неklasичний варіанти формування теорій.
34. Розвиток засновків науки під впливом нових теорій.
35. Роль аналогій в теоретичному пошуку.
36. Процедури обґрунтування теоретичних знань.
37. Проблемні ситуації в науці
38. Типи наукової раціональності.
39. Взаємодія традицій і виникнення нового знання.
40. Наукові революції як перебудова засновків науки.
41. Проблема типології наукових революцій.
42. Соціокультурні передумови глобальних наукових революцій.
43. Перебудова засновків науки і зміна сенсів світоглядних універсалій культури.
44. Прогностична роль філософського знання.
45. Глобальні революції і типи наукової раціональності.
46. Історична зміна типів наукової раціональності: класична, неокласична, постнекласична
47. Основні риси сучасної постнекласичної науки.
48. Сучасні процеси диференціації та інтеграції науки.
49. Глобальний еволюціонізм і сучасна наукова картина світу.
50. Нові етичні проблеми науки в XXI столітті.
51. Наука і паранаука.

1.5.2. Приклад екзаменаційного білету

1. Соціокультурні передумови глобальних наукових революцій.

2. Перебудова засновків науки і зміна сенсів світоглядних універсальїй культури.
3. Прогностична роль філософського знання.

2. Схема нарахування балів

2.1. Нарахування балів аспіранта з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до такої схеми:

2.2. Обсяг балів, здобутих аспірантом під час лекцій з навчальної дисципліни, обчислюється у пропорційному співвідношенні кількості відвіданих лекцій і кількості лекцій, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з додатками 1 і 2 до Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 7 лекційних занять за денною та заочною формами навчання .

2.3. Обсяг балів, здобутих аспірантом під час семінарських занять, обчислюється за сумою балів, здобутих під час кожного із занять, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з додатком 3 до Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права.

З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 5 семінарських занять за денною та заочною формою навчання.

Отже, аспірант може набрати під час лекцій таку кількість балів:

№ з/п	Форма навчання	Кількість лекцій за планом	Кількість відвіданих лекцій						
			1	2	3	4	5	6	7
1.	Заочна	7	0,7	1,4	2,1	2,9	3,6	4,3	5,0
2.	Денна	7	1,4	2,9	4,3	5,7	7,1	8,6	10

Перерозподіл кількості балів в межах максимально можливої кількості балів за самостійну роботу аспірантів, наведено в наступній таблиці:

№ з / п	10 тем	Номер теми										Усього балів	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
1	Максимальна кількість балів за самостійну роботу	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	
	Усього балів за заочною формою											40	
2	Максимальна кількість балів за самостійну роботу	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
	Усього балів за денною формою											20	

3. Рекомендовані джерела

Тема 1

1. Филатов В.П. Научное познание и мир человека. М., 1989.
2. Философия и методология науки : учеб. пособ. под ред. В.И. Купцова. М., 1996.
3. Швейцер А. Благоговение перед жизнью : сб. работ : А. Швейцер ; пер. с нем. сост. и послесл. А.А.Гусейнова ; общ. ред. А.А. Гусейнова, М.Г. Селезнева. М., 1992.
4. Философия науки под ред. С.А. Лебедева: Учебное пособие для вузов. Изд. 5-е, перераб. и доп. М.: Академический Проект; Альма Матер, 2007, 731 с.
5. Степин В.С. История и философия науки. М., 2011, 423 с.
6. Голубинцев В.О., Данцев А.А., Любченко В.С. Философия наук. Ростов н/Д, 2007, 541 с.

7. Мареева Е.В., Марев С.Н., Майданский А.Д. *Философия науки*. М.: Инфра-М., 2010, 333 с.
8. Ратніков В.С., Макаров З.Ю. *Історія та філософія науки*. Хрестоматія. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації. Вінниця: Нова книга, 2009, 416 с.
9. Кохановский В.П. и др. *Философия науки в вопросах и ответах*. Ростов н/Д: Фенікс, 2006, 352 с.
10. *История и философия науки*. Под ред. Мамзина А.С., СПб.: Питер, 2008, 304 с.
11. Хоптяная В. С. *Переосмысление роли метафизики в развитии научного знания К. Поппером*. Ученые записки ОГУ. Серия: Гуманитарные и социальные науки. 2011. №6.
12. Добров Г.М. *Наука о науке. Введение в общее науковедение*. К. : Наук, думка, 1970.
13. Крисаченко В.С. *Екологія. Культура. Політика: Концептуальні засади сучасного розвитку*. К. : Знання України, 2001.
14. Марков Н.В. *Научно-техническая революция: анализ, перспективы, последствия*. М. : Политиздат, 1973.
15. *Наука о науке*. Общ. ред. В.Н. Столетова. М. : Прогресс, 1966.
16. *Научно-техническая революция. Общетеоретические проблемы*. М. : Наука, 1976.
17. Ракитов А.И. *Философия компьютерной революции*. М. : Политиздат, 1991.
18. Семенюк Э.П. *Технологический этап научно-технической революции и информатика*. Науч.- техн. информ. (М. : ВИНТИ). Сер. 1. 1995. № 1.

Тема 2

1. Швырев В.С. *Неопозитивизм и проблемы эмпирического обоснования науки*. М., 1966.
2. Швырёв В.С. *Судьбы рациональности в современной философии*. Субъект, познание, деятельность. М., 2002.
3. Швырёв В.С. *Теоретическое и практическое в научном познании*. М., 1978
4. Шишков И.З. *В поисках новой рациональности: Философия критического разума*. М., 2003.
5. Шишков И.З. *Теоретические основания философии критического рационализма*. М., 1998.
6. Шкилев В. Дмитриевич, Шкилева В. Д. *О фальсифицируемости в науке, критерии Поппера и линии демаркации*. Альманах современной науки и образования. 2012. №11 (66).
7. Яковлева Е.Ю. *Научное и вненаучное знание*. СПб, 2000.
8. Ярцев Р. А. *Научное исследование: «Суд разума» или «Эволюционный отбор»?* Учёные записки ЗабГУ. Серия: Философия, социология, культурология, социальная работа. 2013. №4 (51). С.153-158.
9. Порус В.Н. *Парадоксы научной рациональности и этики. Исторические типы рациональности*. Т.1, М., 1995.
10. Порус В. Н. *Конвенции и рациональность*. I Российский Философский Конгресс. Человек - Философия - Гуманизм. Т. 5. Философия в мире знания, техники и веры. Санкт-Петербург, 1997.
11. Порус В. Н. *Парадоксальная рациональность*. М., УРАО, 1999.
12. Порус В.Н. *Рациональность*. Наука. Культура. М., 2002.
13. Порус В.Н. *Цена «гибкой» рациональности (о философии науки Ст.Тулмина)*. Философия науки. М., 1999. Вып. 5: Философия науки в поисках новых путей.
14. Пружинин Б. И. *Рациональность и историческое единство научного знания*. М., 1986.
15. Йонас Г. *Изменившийся характер человеческой деятельности*. Человек. М., 1999. Вып. 2. С. 5-19.

Тема 3

1. Талей Н. Н. Черный лебедь. Под знаком непредсказуемости, КоЛибри, 2015.
2. Сивицкий В. А., Сорокин М. Правовой эксперимент и развитие права. *Право. Журнал высшей школы экономики*. 2016. № 4. С. 15–30. DOI: 10.17323/2072-8166.2016.4.15.30
3. Державно-правовий експеримент: поняття та ознаки. *Актуальні проблеми державного управління*. 2014. Вип. 1. С. 29-32. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyo_2014_1_11
4. Бусова Н. А. Модернизация, рациональность и право. Х.: Прометей-Прес, 2004. 352 с.
5. Семіотичність як іманентна риса права. Наука и общество : международная конференция. Часть 2 (философские науки, юридические науки, педагогические науки, психологические науки) (г. Донецк, 15 февраля 2014). Д. : Научно-информационный центр «Знание». С. 5-10.
6. Сердюк О. В. Типологія підходів у методології сучасного правознавства. *Форум права*. 2008. № 3. С. 458-463. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-3/08savmsp.pdf>
7. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности: Трактат по социологии знания: Пер. с англ. М.: Медиум, 1995. 333 с.
8. Вартофский М. Модели. Репрезентации и научное понимание. М.: Прогресс, 1988. 507 с.
9. Блауберг И. В. Становление и сущность системного подхода. М.: Наука, 1973. 271 с.

Тема 4

1. Ильенков Э.В. Философия и культура. М.: Политиздат, 1991. 462 с.
2. Иноземцев В.Л. Социология Даниела Белла и контуры современной постиндустриальной цивилизации. *Вопросы философии*. 2002. № 5. С. 3-13.
3. Йонас Г. Изменившийся характер человеческой деятельности. *Человек*. М., 1999. Вип. 2. С. 5-19.
4. Кизима В.В. Культурно-исторический процесс и проблема рациональности. Киев: Наукова думка, 1985. 214 с.
5. Князев В.Н. Физическая картина мира как ценностно-мировоззренческая форма знания. *Личность. Познание. Культура*. К 70-летию Л.А. Микешиной. М.: Изд-во МПГУ, 2002. С. 269-277.
6. Койре А. Очерки истории философской мысли. О влиянии философских концепций на развитие научных теорий. М.: Едиториал УРСС, 2003. 272 с.
7. Косарева Л.М. Коперниканская революция: социокультурные истоки. М.: Мысль, 1991.-32 с.127. Косов Г.В., Редько Л.Л. Введение в социологию и политологию. Ставрополь: Ставропольсервисшкола, 2001. 192 с.
8. Котенев А.А., Лукьянов А.Е. Миросознание. М.: Мысль, 2002. 255 с.
9. Кравец А.С. Типы интеграционных процессов в науке. М.: Наука, 1981. 278 с.
10. Кравченко И.И. Общественный кризис XX века и его отражение в ряде западных концепций. *Вопросы философии*. 2001. № 8. С. 3-17.

Тема 5

1. Білоус Т.М.. Натуралізм у сучасній філософії науки. Когнітивні основи науки. В: Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць, Вип. 663–664, 246–252.2013.289 с.
2. Добронравова, І.С., Білоус, Т.М., Комар, О.В. Новітня філософія науки. К.: Логос. 2009. 468 с.
3. Ярцев Р. А. Научное исследование: «Суд разума» или «Эволюционный отбор». Учёные записки ЗабГУ. Серия: Философия, социология, культурология, социальная работа .

Тема 6

1. Білецький І. П., Кузь О.М., Чешко В.Ф. Філософія науки. Навчальний посібник. Харків: Вид. ХНЕУ, 2005 р. 128 с.
2. История философии: Запад – Россия – Восток. Книга первая Философия древности и Средневековья: Учебник для вузов. 2-е изд., испр. и доп. М. : Академический Проект, 2012. 435 с.
3. Книга вторая: Философия XV–XIX вв.: Учебник для вузов. Под ред. Н. В. Мотрошиловой. 2-е изд., испр. М. : Академический Проект, 2012. 485 с.
4. Книга третья: Философия XIX–XX вв.: Учебник для вузов. Под ред. Н. В. Мотрошиловой, А. М. Руткевича. 2-е изд., испр. и доп. М. : Академический Проект, 2012. 443 с.
5. Книга четвертая: Философия XX вв.: Учебник для вузов. Под ред. Н. В. Мотрошиловой, А. М. Руткевича. 2-е изд., испр. и доп. М. : Академический Проект, 2012. 426 с.

Тема 7

1. Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. Вопросы философии. 1992. № 7. С. 136–176.
2. Гриб А.А. Неравенства Белла и экспериментальная проверка квантовых корреляций на макроскопических расстояниях. Успехи физических наук. 1984. Т. 142, вып. 4. С. 581–598.
3. Добронравова И.С. Нелинейное и сложное мышление. Философия мышления. О., 2013. С. 91–104.
4. Добронравова І.С. Практична філософія постнекласичної науки про наукову істину та людську свободу. Філософія освіти. 2014. № 2. С. 224–234.
5. Кримський С.Б. Запити філософських смислів. Під сигнатурою Софії. К., 2008. С. 441–718.
6. Патнем Х. Реализм с человеческим лицом. Аналитическая философия: становление и развитие : антолог. М., 1998 . С. 466–492.
7. Хайдеггер М. Время картины мира. Новая технократическая волна на Западе. М., 1986. С. 93–118.
8. Галимов Б.С. Принцип развития в основаниях научной картины природы. Саратов: Изд-во СГПУ, 1981. 246 с.
9. Гачев Г.Д. Книга удивлений или естествознание глазами гуманитария или образы в науке. М.: Педагогика, 1991. 272 с.
10. Гачев Г.Д. Наука и национальные культуры: (Гуманитарные комментарии к естествознанию). Ростов-на-Дону: Университетское, 1992. 316 с.
11. Гачев Г.Д. Национальные образы мира. Космо-психо-логос. М.: Прогресс, 1995. 480 с.
12. Дышлевый П.С., Яценко Л.В. Научная картина мира и мир культуры. Научная картина мира: логико-гносеологический аспект. Киев: Наукова Думка, 1983. С. 6-37.
13. Зарубин А.Г. Роль эволюции концептуальных временных представлений в развитии единой научной картины мира. Ростов на Дону: Изд-во Института народного хозяйства, 1980. 15 с.
14. Зиновьев А.А. Глобальный человек. М.: Центрполиграф, 2000. 459 с.
15. Игнатов А. И. Мирозидение, картина мира и мировоззрение. М: Знание, 1978. 48 с.
16. Идея гармонии в научной картине мира. Киев: Наукова Думка, 1989. 139 с.
17. Ильенков Э.В. Философия и культура. М.: Политиздат, 1991. 462 с.
18. Иноземцев В.Л. Социология Даниела Белла и контуры современной постиндустриальной цивилизации. Вопросы философии. 2002. № 5. С. 3-13.
19. Йонас Г. Изменившийся характер человеческой деятельности. Человек. М., 1999. Вып. 2. С. 5-19.
20. Кизима В.В. Культурно-исторический процесс и проблема рациональности. Киев:

Тема 8.

1. Аберкромби Н. Социологический словарь: пер. с англ. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2004. 620 с. С. 518
2. Гуревич П.С. Философия культуры. М., Аспект Пресс, 1994. с.121.
3. Йонас Г. Изменившийся характер человеческой деятельности. Человек. М., 1999. Вып. 2. С. 5-19.
4. Добронравова И.С. Нелинейное и сложное мышление. Философия мышления. О., 2013. С. 91–104.
5. Добронравова І.С. Практична філософія постнекласичної науки про наукову істину та людську свободу. Філософія освіти. 2014. № 2. С. 224–234.

Тема 9.

1. Аршинов В.И. Сложность постнеклассических практик и будущее конвергирующих технологий. Постнеклассические практики. Опыт концептуализации. СПб., 2012. С. 165–187.
2. Горський В.С. Україна на порозі планетарної цивілізації. Практична філософія. 2001. № 2. С. 214–220.
3. Добронравова І. Практична філософія науки. Суми, 2017. Р. 2. 215 с.
4. Киященко Л.П. Постнеклассическая философия – опыт трансдисциплинарности. Постнеклассика. СПб., 2009. С. 137–169.
5. Сидоренко Л.І. Аксиологія постнекласичної науки. Сучасна українська філософія: традиції, тенденції, інновації : зб. наук. праць відп. ред. А.Є. Конверський, Л.О. Шашкова. К., 2011 С. 204–222.

Тема 10.

1. Єрмоленко А.М. Екологічна етика: проблема обґрунтування Практична філософія. 2003. № 3. С. 133–148.
2. Горський В.С. Україна на порозі планетарної цивілізації. Практична філософія. 2001. № 2. С. 214–220.
3. Добронравова І. Практична філософія науки .Суми, 2017. Р. 2. 215 с.
4. Киященко Л.П. Постнеклассическая философия – опыт трансдисциплинарности. Постнеклассика. СПб., 2009. С. 137–169.
5. Сидоренко Л.І. Аксиологія постнекласичної науки. Сучасна українська філософія: традиції, тенденції, інновації : зб. наук. праць відп. ред. А.Є. Конверський, Л.О. Шашкова. К., 2011 С. 204–222.
6. Степин В.С. Научная картина мира в культуре техногенной цивилизации. М., 1994.
7. Хакен Г. Основные понятия синергетики: параметры порядка и принцип подчинения. М., 2001. С. 41–70.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Безкоштовні електронні підручники онлайн «Гуманітарні науки» (<http://www.chitalca.html>).
2. Пронський В. М. Філософія науки : конспект, лекцій для аспірантів, пошукачів та магістрів /укл.: В. М. Пронський, С.М. Комунаров. URL: http://www.fsp.kpi.ua/wpcontent/.../Pronsky_lectures.doc
3. Перелік основних довідників тематичних ресурсів з філософії у комп'ютерній мережі INTERNET (<http://www.philosophy.ru/linx/linx1.html>).
4. Додаткові філософські ресурси комп'ютерної мережі INTERNET (<http://www.epistemelinks.com/link/PhiLink.html>).
5. Бібліотека ім. В. Вернадського URL:<http://www.nbu.gov.ua>.

6. Інститут філософії ім. Г. Сковороди URL: <http://www.filosof.com.ua>.
7. Найвидатніші філософи світу та України URL: [http://www:philsci.univ.kiev.ua/biblio/dict.html](http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/dict.html).
8. Справочные материалы, учебники, хрестоматии, енциклопедии URL: <http://www.philosophy.ru/edu/ref/ref.html>.
9. Тексты Философия XX–XXI вв. URL: http://www.oba.wallst.ru/library/tema/sc/filos/for/xx_age.htm.
10. Философия без границ URL: <http://platonanet.org.ua>.

Розробники програми навчально-методичних матеріалів:

Вовк В. М. – професор кафедри теорії та історії держави і права, доктор юридичних наук, професор.

Олійник У.М. – доцент кафедри теорії та історії держави і права, кандидат юридичних наук.

_____ В. М. Вовк

10 червня 2020 року

_____ У . М. Олійник

10 червня 2020 року

Схвалено кафедрою теорії та історії держави і права

10 червня 2020 року, протокол № 10

Завідувач кафедри _____ Л. Л. Місінкевич

10 червня 2020 року

Декан юридичного факультету

_____ С. А. Крушинський

12 червня 2020 року

Погоджено методичною радою університету 18 червня 2020 року, протокол № 8

Голова методичної ради _____ І.Б. Ковтун

18 червня 2020 року

Обліковий обсяг – 2,01 ум.др.арк.